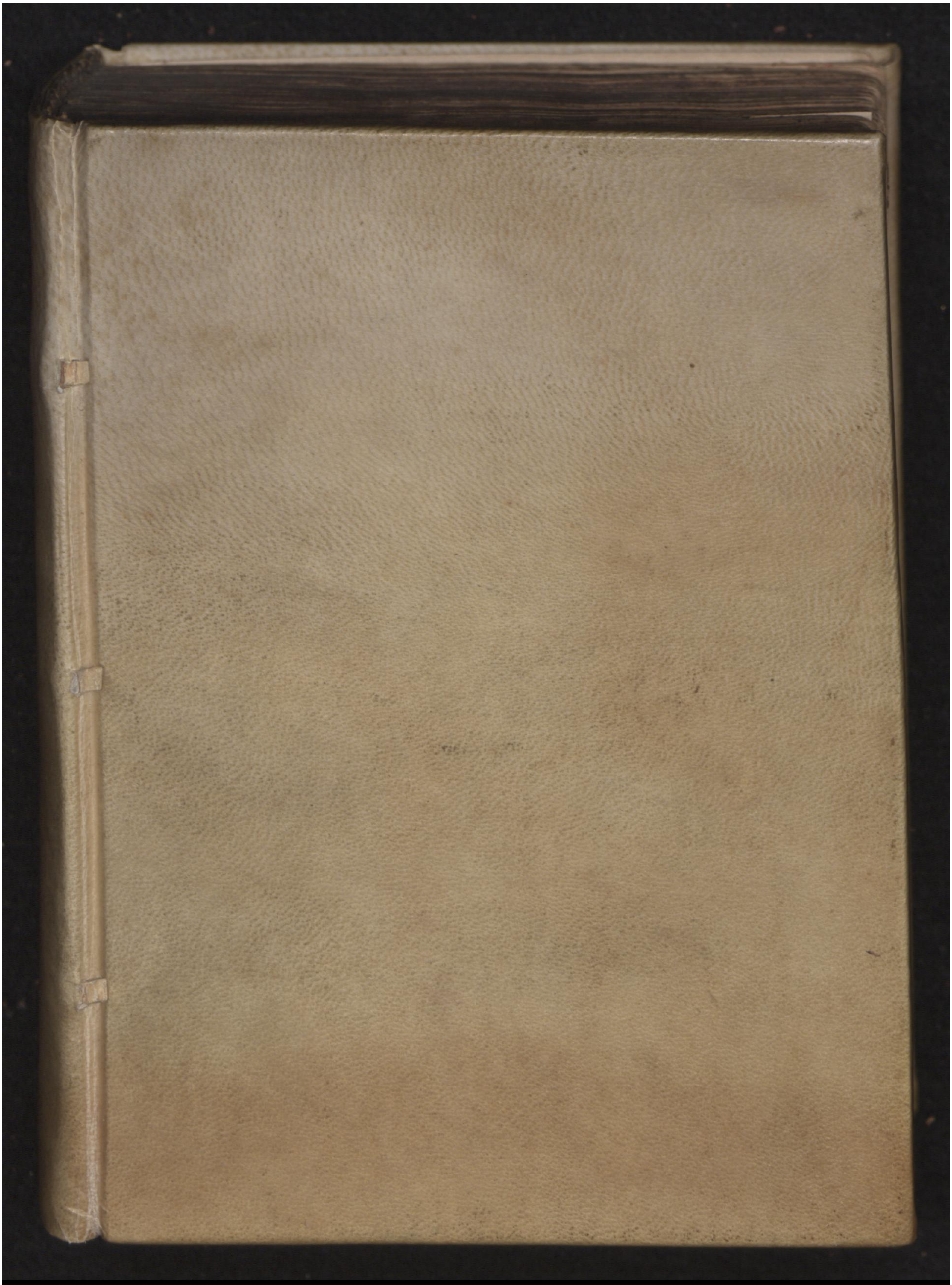
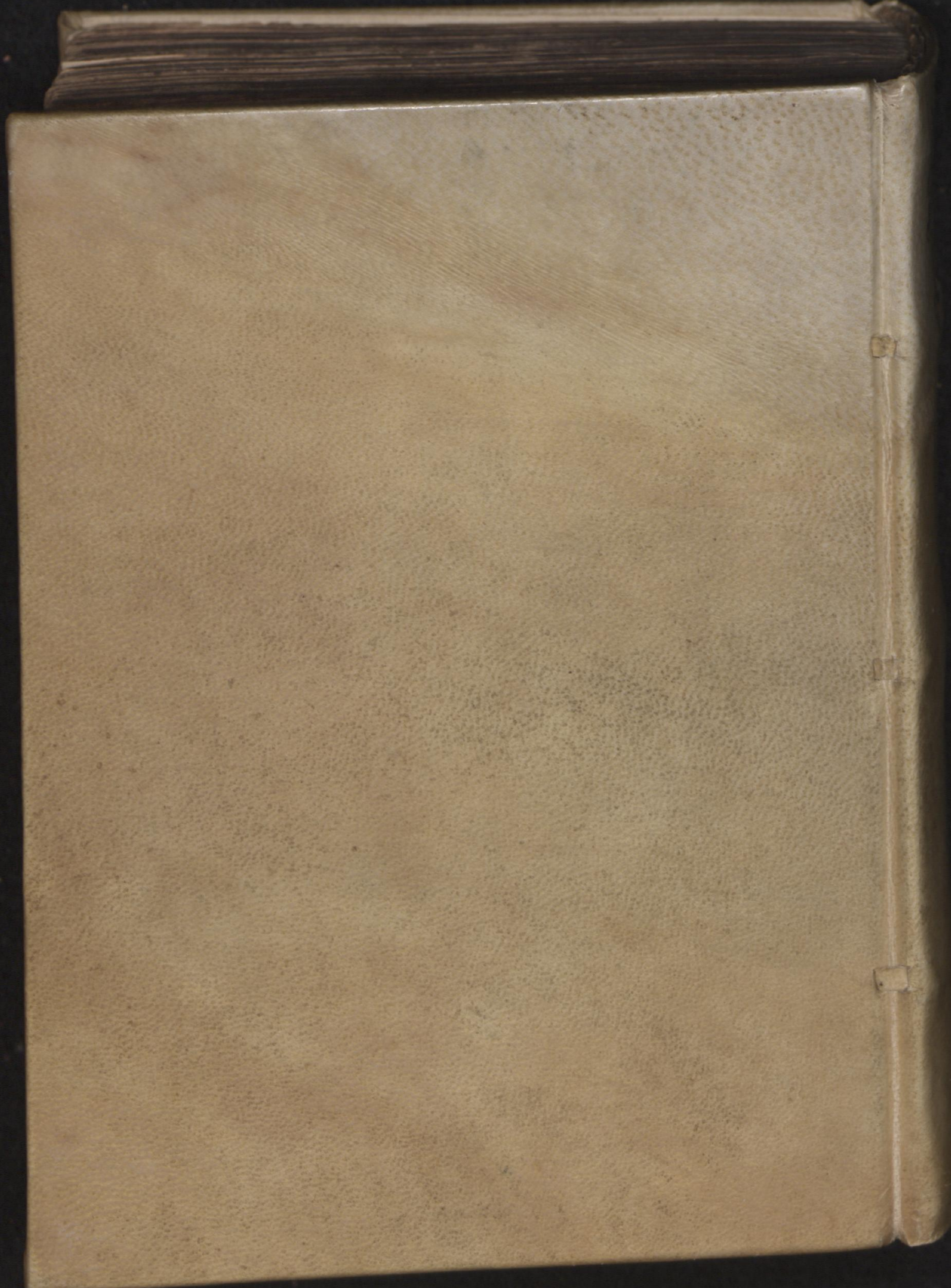

Den Rette
Jÿdske
Lov
1590

Forordning oc Skick / Huorledis her effter holdis skal / met Betler oc Staadere / offuer alt Danmarckis Rige: Udgiffuit Aar 1588.

Prentet i Kiøbenhaffn / Aff Matz Vingaard.

1590.

Cum Gratia & Priuilegio Regio:
S: Q: M:

WI Frederich den Anden met Guds Naade : Danmarckis / Norgis/Vendis oc Gottis Konning : Hertug vdi Slesuig/ Holsten / Stormarn/ oc Dytmersken:Greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorst. Giøre alle vitterligt / At effter som Oss mange atskillige Klagemaal ere faarekomne / Wi oc selff seet/ befundet oc forfaret haffue / den merckelige store wordning oc wskickelighed/som sig begiffuer oc tildrager/met de almindelige Trøglere oc Betlere/som alleuegne omløbe her vdi Riget/Icke allenist e aff de Sogner/ Herrider oc Sticter/ som de ere fødde/ oc haffue boet vdi/ Men ocsaa aff it Land oc vdi it andet/ oc der tigge oc bede Guds Almisse/ Oc en part aff dennem ligeuel ere karske oc føre/ som kunde taale at Arbeyde oc fortiene deris Brød: Oc somme/ som enten ere Blinde/ eller met anden Skrøbelighed beladne / oc kunde forsørgis oc fange deris nødtørfftige vnderholdning/ enten vdi almindelige Hospitaler/eller oc vdi de Kiøbstæder oc Sogner/som de haffue tilforn veret vdi/ ere dog komne vdi den vane/ at de løbe oc stryge alle Landene igennem/fra en sted/til en anden/ oc der tigge oc bede Guds Almisse fra andre arme vedtørfftige Guds Lemmer/som rette dennem effter hues Forordning tilforn her om giort oc vdgangen er/ oc met lindige Taalmodighed bliffue paa de stæder / som de ere be-

 skeden/

skeden / oc der tage oc lade dennem benøye met hues gaat Folck dennem aff medynck oc Barmhiertighed for Guds skyld giffue oc metdele ville. Oc endog vor kiere Herre Fader Salig oc Høylofflige ihukommelse vdi Recessen haffuer ladet giøre / en almindelig Skick / huorledis det met saadanne Trøglere oc Staadere holdis skulde: Wi oc wdi vor Regimentz tid selff aluorlige Mandater / oc strenge Befalninger der om haffue ladet publicere oc vdgaa/ befindis det dog lidet Fruct at haffue skaffit/ Oc slig Forordning fast ringe at vere efftekommet / Men saadanne LandBetlere fast mere oc met større dristighed alle vegne at omløbe oc trygle/ end nogen tid tilforne skeed er/ synderlige aff den Aarsage/ at de fornemme saadan deris wlydige moduillige dristighed at holdis dennem til gode/ oc ingen der faare met tilbørlig peen at straffis/ andre til Exempel. Da paa det/ at saadan wskickelighed maatte affskaffis / oc en gang for alle/ her om giøris en endelig wryggelig Skick/ som vdi alle maade kand vere tollig oc lidelig: Haffue Wi den leylighed met nogle vore Elskelige Danmarckis Rigis Raad/ grandgiffuelige randsaget/ betractet oc offueruevet / oc der paa giort denne aluorlige Forordning / Huilcken Wi aldelis vdi saa maade ville holdet haffue/ som efterfølger.

Først

FOrst hvad Kiøbstæderne belanger / skulle Borgemestere oc Raadmend met deris Sogneprester / paa klare Register lade optegne / saa mange Fattige Folck / som findis vdi deris By / oc ere saa vedtørfftige oc skrøbelige / at dennem bør at bede om Almisse / oc enten ere fødde eller oc haffue hiemme der sammesteds / dennem skal giffuis Tegen / saa / huem de faarekomme / kunde haffue dennem der ved at kiende / huem de deris Almisse giffue skulle. Oc hues slig fattige Folck vnderstande dennem at drage aff Byen / paa andre stæder at trygle oc betle / Da skulle de der met haffue forbrut hues Tegen dennem giffuit er / oc den Almisse dennem vaar beuilget / oc icke der sammesteds ydermere tilstedis at bliffue / tigge eller Betle / men met tilbørlig Straff aff Byen foruisis.

Findis oc nogen Betlere at haffue nogit Tegen / som dennem icke er giffuit aff Øffrigheden / eller oc icke findis vdi Borgemestere oc Raadmends Register at vere indtegnet / da skulle de vdi lige maade foruisis aff Byen /

 met

met saadan aluorlig Straff / at det kunde vere andre til it tilbørligt *Exempel*. Naar oc nogen Betler døer / som saadant Tegen er giffuit / skulle Borgemestere oc Raadmend det igen anamme / oc giffue det andre / som vdi deris stæd / bliffue forordinerede / saa det icke skal komme andre tilhende / som sligt Tegen kunde misbruge.

Oc skulle forne fattige Folck / icke mue offuerløbe fremmede veyfarendis Folck / som komme did til Byen / enten paa Gaden / vdi Kircken eller Huse / at bede om Penninge / Men der skal tilskickis / en eller to Staader Foge-der offuer dennem / effter Kircke Sognernis leylighed / som findis der vdi Byen / huilcke der skulle haffue en Bøsse at besøge fremmede Folck vdi deris Herberge / oc aff dennem bede hielp oc trøst til de Fattige: Oc hues andre Staadere oc Tryglere der findis vdi Byen / som haffue andensteds hiemme / skulle strax foruisis til de Steder / som de ere fødde / eller haffue hafft deris værelse tilforn. Men der som nogen findis der mere siden / effter den dag / at de paa Predickestolen oc Bytinget ere paaminte at bortuige: Oc besynderlige om der findis nogen / som ere saa føre oc stercke / at de vdi nogen

gen

gen maade kunde fortiene deris føde / Da skulle de paagribis / Hudstrygis til Kagen / oc siden strax igen paa det ny / aff Byen forwisis.

Vnderstaar sig oc nogen siden / der vdi Byen / at Huse eller Herberge saadanne Folck / Da skulle de der faare straffis aff Borgemestere oc Raadmend / som de der Huse andre Fredløse Mend. Findis oc Borgemestere oc Raadmend at vere forsømmelige / oc icke ville straffe der effter som for[vit] staar / oc icke forholder dennem aldelis effter denne vor aluorlige Skick oc Forordning: Da skulle de der faare aff Læensmanden tiltalis oc straffis / som de vore Breffue oc *Mandater* haffue foractet / oc icke holde eller ansee ville.

Oc efterdi det oc forfaris / at det tit oc offte skeer / at naar nogen som haffuer boit paa Landsbyerne / ere forvundne til Herritzting met Ransdeele eller ander: forføllinge / en part oc ere rømt fra andre stæder for Tyffueri / Mandslet / eller andre ugierninger / Jndtagis vdi Kiøbstæderne / vdi Borgernis Huse oc Boder / for den ringe fordeel de kunde haffue aff saadanne Folckis Huseleye: Oc nødis dog siden at omgange at Betle / andre fattige

Folck

Folck til besuæring. Da skulle Borgemestere oc Raadmend her effter haffue it aluorligt grandgiffueligt opseende / met hues Folck vdi saa maade vdi nogen Hus eller Boder indtagis: Oc dennem flitelige *examinere*, huad vidnisbyrd eller beuisning de haffue fra de stæder de haffue verit / oc om de haffue it Erligt rycte aff det Sognefolck de tilforn haffue boet hos. Vnderstaar sig nogen Borgere slig Folck vden Borgemestere oc Raads villie oc samtycke at indtage / Da skulle de haffue forbrut til de fattige Husarme try Aars Huseleye/aff hues Boder de vdi saa maade wlowlige bortleyet haffue. Oc skulle slig Folck/ som vdi saa maade vden Borgemestere oc Raads villie ere indkomne / vdi lige maade aff Byen foruisis/ oc dennem icke heller tilstedis at omgange oc Betle/Icke heller nogen anden/anderledis end som tilforn er berørt. Dog skal her met icke vere formeent fattige Folckis Børn/som gange til Schole der vdi Byen/at bede deris Brød for gaat Folckis Dørre / som seduanligt haffuer verit/ eller oc at bede oc søge hielp aff fremmede Folck/ som kommer did til Byen / vdi deris Herberger: Dog skulle saadanne Degne eller Peblinge icke tilstedis/ at løbe effter frem-

mede Veyfarendis Folck paa Gaden eller vden Byen/at tigge Penninge/ som her til skeed er/huor met Scholemesterne vdi huer By skulle haffue god flittig opseende / Oc det Scholebørnene strengelige paaminde oc faareholde / Findis nogen her imod at giøre / Da skal Scholemesteren dennem første oc anden gang met Rijs lade straffe oc reffse: Skeer det tredie gang / skulle de aldelis aff Byen oc Scholen forskiudis oc bortuisis. Dog skal her met vere vndertaget/ at huor vdi Byerne findis almindelige Marckeder/ eller anden Merckelig stor Forsamling / at de som der ere der til Forordineret / mue da besøge gaat Folck / met deris Dauid oc Becken/Dog at de forholde dennem der vdinden skickelige som det sig bør / huor om de aff *Superintendenten* oc Scholmesteren skulle flittelige paamindis. Men der som der befindis nogen Drenge at omgange vdi Peblinge naffn / oc dog icke søge Scholen/ oc bede Almisse der vdi Byen/ Da skal Scholmesteren haffue fuldmact / met hans Peblinge dennem at paagribe/oc føre til Scholen/oc der lade dennem Hudslide: Kand det oc befindis/ at Scholmesteren findis forsømmelig vdi nogen

 disse

disse for[ne] Artickler / Da skal hand aff hans Øffrighed straffis tilbørlige der faare.

Denne Vor Skick oc Ordning / skal icke vere meent eller forstanden om dennem / som aff nogen vforuarendis/ Vaade fanger Skade/enten aff Ildebrand/ eller oc vdi Haffs nød haffue lidt Skibbrud/oc myst Skib oc Gods / dennem skal det vere vformeent/at besøge gaat Folck om hielp oc trøst: Oc der som nogen slig Vaade eller skade hender oc paakommer / Da skulle Borgemester oc Raadmend vdi Kiøbstæderne der sammesteds / giffue saadanne Folck Breff oc beuisning / huorledis leylighe den sig met dennem haffuer begiffuit: Oc ingen vden slig/Breff oc beuisning tilstedis oc forloffuis gaat Folck om hielp at besøge: Dog skal ingen / som hender saadan skade oc Vaade / oc fanger der paa nøyactig Breff oc beuisning/ mue nyde oc bruge samme Breff / lenger end it Aar. Fordrister sig nogen til her imod at giøre / oc met samme beuisning/ gaat Folck lenger om hielp at besøge/end som for[nit] staar/ Da skal hand der faare straffis / som den der haffuer handlet imod vor aluorlige *Mandat* oc befalning.

Huad

Huad Staadere oc Betlere belanger/ som findis paa Landsbyerne / skal der met holdis vdi alle maade/ som Efterfølger.

FOrst skal huer Læns Mand vdi sit Læn/aluorlige bestille: At alle Herrits Prouisterne/huer vdi sit Herrit/ tilsige Sognepresterne / at de skulle optegne alle de Arme oc nødtørfftige Folck / som bo vdi deris Sogner/oc bør at haffue Almisse: Oc siden aff Predickestolen tilsige oc formane deris Sogne Folck / vdi huer Sogn de haffue / at de skulle føde oc vnderholde met Mad oc Dricke til nødtørfftighed / saa mange fattige Folck som findis vdi Sognene/oc paa klare Register ere optegnede/saa de icke skulle nødis til/at løbe andensteds vden Sognen / effter deris føde. Oc der som det kand befindis/at SogneFolck findis/ der vdi forsømmelige/saa de Fattige Folck icke fange deris vedtørfftige vnderholdning: Da skulle de aff Læns Manden vdi hues Læn det skeer/der faare tiltalis oc straffis/som de vore Breffue oc *Mandater* icke acte eller ansee ville.

Oc skal det vdi lige maade / holdis aff Adelen / vdi de Sogner som dennem tilhører.

Oc skulle de Fattige/som vdi saa maade bliffue optegnede / aluorlige aff Sogne Presten tilsigis / icke at gange vden Sognen at trygle.

Oc paa det / at menige Sogne Mend / saa meget dis bedre kunde vide/ huem de skulle giffue deris Almisse: Da skulle Sognepresten met Kirckeuerierne/oc fire aff de beste SogneMend/ det saa forskaffe / at samme Betlere fange Tegen/som bindis for paa deris Bryst/ met tre eller fire bogstaffue/aff Sognekirckens naffn/ oc met slig forskæl / at det der aff kand kiendis / vdi huilcke Sogne de haffue hiemme. Oc huilcke Staadere eller Trøglere/ som drage aff den Sogn / vdi huilcken dennem er tilladt / at bede om Almisse / De skulle haffue forbrut/ det Tegen dennem der giffuit er/ oc strax foruisis aff Sognen / Oc icke ydermere nyde samme Almisse / met mindre end aff LænsManden/ oc Sognepresten kand forfaris/ at samme Sogn er saa ringe/ at hun icke kand taale at føde saa mange: Dog skulle de icke mue Betle eller søge hielp/ vden Herredit. Oc om samme Tegen/ skal aldelis saa holdis / effter som om Kiøbstæderne er formeldet.

Findis oc nogen Staadere eller Trøglere/ at inddrage vdi nogen Sogn at Betle/ oc icke haffue nogit Tegen/ Da skal den strax giffuis Herrits Fogeden tilkiende/ Oc hand skal vere forplictet/ samme Betlere at paagribe/ oc dennem til LænsManden forskicke: Oc skal LænsManden aluorlige lade straffe offuer dennem: Oc dennem som stercke oc føre ere/til Kagen lade hudstryge/ andre til *Exempel*. Vdi lige maade skal oc holdis/ met de Betlere/ som haffue Tegen / oc gange vden Herredit at trygle.

Oc efftersi det sig tit oc offte tildrager/ at der findis mange fattige Folck/ som sidde ved Hus oc hiem/ oc Gud haffuer giffuet dennem Børn/ huilcke Børn enddog de ere saa gamle/ at de kunde tiene for deris føde/ holdis de ligeuel fra Arbeyde/ oc vduisis at Betle oc tigge/saadanne Børn skulle SognePresterne haffue opseende met/ oc formane deris Forældre/ at de hen visis vdi Tieniste/ oc lære at Arbeyde/ eller oc settis til Schole. Findis oc Forældrene forsømmelige/ oc offuer slig paamindelse oc formaning/ holde dennem vdi saa maade hiemme hos dennem til Betleri/ Da skulle de der faare tilbørlige straffis/ aff deris

Herskaff / paa hues Gods de findis. Huor
der oc kand findis Trøglere vdi nogen Sogn /
som her til dags haffue omløbet oc Betlet / oc
icke aff Sognepresterne bliffue paa Register
optegnede / at mue haffue deris Vnderhold-
ning der sammesteds: De skulle nu strax forui-
sis / til de stæder / som de ere fødde / eller tilforn
haffue hafft hiemme oc deris værelse / oc icke
tilstedis mere der vdi Sognen at tigge. Oc der
som de der effter befindis vdi samme Sogn /
at løbe omkring at trygle / oc icke ville bortuige /
effter at de vdi SogneKircken / til Herrits-
ting eller Bircketing ere der om bleffne atua-
rede / Da skulle de / som dennem Huse eller
Herberge / straffis / som de der Huse andre
Fredløse Folck. Oc skal Presten / vdi hues
Sogn det findis / giffue Læns Manden sam-
me Betlers naffn tilkiende / eller oc Adelen /
der som de findis paa deris Gods / oc de siden
at lade dennem hente / oc tilbørlige Straff lade
vederfaris. Findis oc Presten vdi saa maade
met nogen at see igennem Fingre: Da skal
hand der faare tiltallis oc straffis aff Læns-
Manden / som det sig bør. Dog skal met den-
ne Skick oc Forordning icke vere meent / om
dennem som aff nogen vforfarendis Vaade
fan-

fanger skade/enten aff Jldebrand / Skibbrud/ eller oc offuerfaldendis wlycke/at Fæ oc Queg hastigt oc jligen falder oc døer dennem fra / Men dennem skal det vere wformeent / at besøge gaat Folck om hielp: Dog skulle de haffue nøyactig beuisning aff Herrits Prouisten/ deris Sogne Prest/ oc Tingsvidne / at dennem saadan offuerfaldendis Wlycke er paakommen: Ligeuel skulle de det icke mue giøre/lenger end paa it Aars tid. Det skal icke tilladis nogen/slig hielp at søge/met mindre end de haffue slig Breff oc Vidnisbyrd/som forn[it] staar. Findis oc nogen / som haffue om slig Vaade eller Wlycke / falske eller selffgiorde Breff / Da skulle de der faare straffis / som andre Falskener / vden all Naade.

Oc efterdi det sig oc kunde tildrage/ at en part som lider eller intet haffue ved at hette / met fri villie lade deris Hus eller Bolige affbrende / som de haffue boet vdi/ paa det de der aff kunde fange Aarsage / at trygle oc betle / som tit oc offte skeed er: Da skal Læns Manden lade Straffe oc Rette offuer den/ som met sligt bliffuer befunden / saa fremt det skællige beuisis kand / vden all Naade.

Huor

Huor oc nogen Bryllup / eller Værdskaff skeer paa Landet / Da skal det icke tilstædis nogen Staadere eller Betlere / saadanne Værdskaff at besøge / vndertaget dennem alleniste / som bo vdi samme Sogn / oc haffue Tegen : Oc hues andre Betlere findis slig Bryllup eller Gæstebud at besøge / end som forn staar / Da skullle de der faare Straffis / som tilforn er rørt. Men huor der findis en eller flere Herregaarde vdi it Herrit / Da skal det vere Fattige Folck / som paa Register ere optegnede / wformeent at søge til forne Herregaarde / om Almisse / Enddog det er vden Sognen. Dog skal det icke tilladis nogen / at søge Almisse paa de Herregaarde / som ere vden Herredit.

Oc efftherdi den største wskickelighed / som begiffuer sig her vdi Riget / met Staadere oc Tryglere / foraarsager sig mest aff de LandBetlere / Staadere oc Kierlinger / som løbe oc stryge alt Riget igennem / fra en sted oc Land / til oc vdi it Andet / oc met stor wbluelig dristighed / offuerløbe gaat Folck / vden all affladelse / oc icke ville bliffue paa en sted / eller oc haffue deris Vnderholding vdi almindelige *Hospitaler*,

ler/ der til stifftet ere. Da skulle vore Læns-
mend / oc Borgemestere oc Raadmend vdi
Kiøbstæderne met slige Betlere / lade haff-
ue grandgiffuelig opseende/ saa at huor de
nogen slig moduillige LandBetlere kunde off-
uerkomme / at de dennem lade fange oc paa-
gribe / oc straffe offuer dennem/ som det sig
bør.

Oc skal det vere alle Skippere/ oc Fær-
riemend paa Færiestædit aluorlige forbu-
dit/ at føre nogen slig Betlere aff it Land vdi
it andet/saa fremt/at der som nogen findis her
imod at giøre/ at de da icke Skib oc Godz
skulle haffue forbrut. Dog skulle icke her vn-
der vere forbudit fattige Folck / som haffue
Arff at kræffue / eller vdi andre maade deris
ærinde at bestille/ at komme offuer Færiestæ-
det / saa fremt de haffue / oc føre Beuisning
met dennem / aff det Herrit / eller Sogn / de
vdi bo/ oc icke ere Betlere.

Denne vor Skick oc Ordning / som Wi
nu en gang for Alle / om for[ne] Staadere oc
Betlere/haffue ladet vdgaa: Ville Wi vnder
all høyeste Peen oc straff / aluorlige oc fuld-

kommelige/ fuldgiort oc effterkommet haffue. Oc skal vor Lænsmand/ huer vdi sit Læn / vdi de Kiøbstæder / oc til de Herritzting oc Bircketing / som hand haffuer vdi befaling/ nu strax vden all videre forhaling eller forsømmelse / alle disse forne Artickle lade forkynde oc giffue tilkiende/ saa at alle oc huer serdelis / kunde vide sig der effter at rette : Saa at ingen skal kunde haffue Aarsage/ sig her imod at vndskylde/at hand intet her aff viste. Vdi lige maade / skal oc Lænsmanden/ selff rette sig vdi alle maade / effter denne Vor Skick oc Befaling / oc strengelige oc alvorlige holde der offuer / saa fremt noget her imod skeer / oc hand icke lader straffe der offuer / naar hand der om bliffuer Paamint/ At hand da icke selff/ vil stande Oss der faare til rætte.

Findis oc SognePresterne oc Herritz Fogederne forsømmelige / oc huor nogen slig brøst findis eller forfaris kand/ de icke giffue det LænsManden tilkiende: Da skulle de der faare aff LænsManden/ tiltalis oc straffis / som de vore Breffue oc Mandater foracte oc icke ansee ville. Til ydermere

Vid-

Vidnisbyrd / At Wi her om det saa For-
ordnet oc aluorlig ville holdet haffue / som
fornit staar / haffue Wi ladet Trycke vort
Kongelige Signet her næden faare. Giff-
uit paa vort Slot Hadersleff Huss / den 27.
Dag *Decembris*, Aar effter Christi Fødsel/
M. D. lxxxviij.

